

वामदेवो गौतमः। ऋभवः। जगती, ९ त्रिष्टुप्

अन॒श्वो जा॒तो अन॒भीशु॒रुक्थ्यो॑३ रथ॑स्त्रि॒चक्रः॑ परि॒ वर्तते॑ रजः।

म॒हत्तद्वौ॑ दे॒व्यस्य॑ प्र॒वाच॑नं॒ द्यामृ॑भवः पृथि॒वीं यच्च॑ पुष्यथ॥ ४.०३६.०१

अनश्वः- तुरगरहितः। अनभीशुः- प्रग्रहरहितः। त्रिचक्रः- चक्रत्रयसमन्वितः। उक्थ्यः- मन्त्रमयः।

रथः। जातः- उद्भूतः। रजः- अन्तरिक्षम्। परि वर्तते- परिभ्रमति। यत्- येन कर्मणा। द्यां

पृथिवीम्- द्यावापृथिव्यौ। पुष्यथ- पोषणं कुरुथ। तत्। वः- युष्माकम्। देव्यस्य- दिव्यम्।

प्रवाचनम्- प्रख्यापनम्। महत्॥१॥

रथं॑ ये च॒क्रुः सु॒वृत्तं॑ सु॒चेत॒सोऽवि॑ह्वरन्तं॒ मन॑स॒स्पृधि॒यया॑।

तां ऊ॒ न्व॑स्य॒ सर्व॑नस्य पी॒तय॑ आ वो॑ वाजा ऋभवो वेदयामसि॥ ४.०३६.०२

ये। सुवृत्तम्- शोभनावर्तनसम्पन्नम्। अविह्वरन्तम्- अकुटिलम्। रथम्- रंहणप्रतीकं वाहनम्। रथी

ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः। मनसस्पृधि- चित्ते। ध्यया- ध्यानेन। सुचेतसः- शोभनचित्ताः

सन्तः। चक्रुः- अकुर्वन्। तान्। अस्य- एतस्य। सवनस्य- रसस्य। पीतये- अनुभूतये।

आह्वयामः। वाजाः- हे सद्गतयः। ऋभवः- चित्किरणाः। वः- युष्मान्। आ वेदयामसि-

आवेदयामः॥२॥

तद्वौ॑ वाजा ऋभवः सुप्रवाच॑नं दे॒वेषु॑ वि॒भ्वो अ॒भवन्म॑हित्व॒नम्।

जि॒व्री यत्स॑न्ता॒ पित॑रा॒ सना॒जुरा॒ पुन॑र्यु॒वाना॒ चर॑था॒य तक्ष॑थ॥ ४.०३६.०३

विभ्वः- हे विभवः। वाजाः- सद्गतयः। ऋभवः- हे सूर्यरश्मयः। वः- युष्माकम्। तत्।

महित्वनम्- माहात्म्यम्। देवेषु- देवतासु मध्ये। सुप्रवाचनम्- सुष्ठु कथनीयम्। जिव्री- वृद्धौ।

सन्ता- सन्तौ। पितरौ- द्यावापृथिव्यौ। सनाजुरौ- पुरा जीर्णौ। पुनः। युवाना- तरुणौ। चरथाय-

सञ्चाराय। तक्षथ- अकुरुथ॥३॥

एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयं निश्चर्मणो गामरिणीत धीतिभिः।

अथा देवेष्वमृतत्वमानश श्रुष्टी वाजा ऋभवस्तद्व उक्थ्यम् ॥ ४.०३६.०४

एकम्। चमसम्- सोमपात्रं रसोपलब्धिस्थानम्। चतुर्वयम्- चतुर्धा।
नानाप्रणालीयुक्तमित्याध्यात्मिके। वि- विशेषेण। चक्र- कृतवन्तः। चर्मणः- जडाच्छरीरात्।
धीतिभिः- स्वध्यानैः। गाम्- शारीरं ज्योतिः। निः- सम्यक्। अरिणीत- प्रकटितवन्तः। अथ-
अनन्तरम्। देवेषु- देवतासु। अमृतत्वम्। आनश- प्राप्तुत। श्रुष्टी- क्षिप्रम्। वाजाः- हे सद्गतयः।
ऋभवः- हे चिद्रश्मयः। तत् कर्म। वः- युष्माकम्। उक्थ्यम्- स्तुत्यं भवति ॥४॥

ऋभुतो रयिः प्रथमश्रवस्तमो वाजश्रुतासो यमजीजनन्नरः।

विभ्वतष्टो विदथेषु प्रवाच्यो यं देवासोऽवथा स विचर्षणिः ॥ ४.०३६.०५

यम्- याम्। वाजश्रुतासः- सद्गतियुक्तश्रुतिसम्पन्नाः। नरः- नेतारः। अजीजनन्- सृजन्ति। सा।
ऋभुतः- उरुभासमानेभ्यश्चिद्रश्मिभ्यः। प्रथमश्रवस्तमः- अतिशयेनातीन्द्रियश्रवणाख्या मुख्या।
रयिः- सम्पद्भवति। विभ्वतष्टः- ऋभुनिर्मितो रथः। विदथेषु- उपासनेषु। प्रवाच्यः- स्तुत्यः। यम्-
रथम्। देवासः- हे देवा यूयम्। अवथः- रक्षथ। सः- स रथो लक्ष्यप्रापकरंहणप्रतीकः। रथी ऋतस्य
नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः। विचर्षणिः- लक्ष्यस्य विशेषद्रष्टा भवति ॥५॥

स वाज्यर्वा स ऋषिर्वचस्यया स शूरो अस्ता पृतनासु दुष्टरः।

स रायस्पोषं स सुवीर्यं दधे यं वाजो विभ्वो ऋभवो यमाविषुः ॥ ४.०३६.०६

यम्। वाजः- गतिशीलाः। विभ्वः- विभवः। ऋभवः। आविषुः- रक्षन्ति। सः। वाज्यर्वा-
प्राणबलसम्पन्नः। सः। वचस्यया- मन्त्रेण। ऋषिः- सूक्ष्मदर्शी। सः। शूरः- समर्थः। अस्ता-
शस्त्रक्षेप्ता। पृतनासु- युद्धेषु। दुष्टरः- दुस्तरः। सः। रायस्पोषम्- सम्पत्पुष्टिम्। सुवीर्य-
शोभनवीर्यम्। दधे- धत्ते ॥६॥

श्रेष्ठं वः पेशो अधि धायि दर्शतं स्तोमौ वाजा ऋभवस्तं जुजुष्टन।

धीरासो हि ष्ठा कवयो विपश्चितस्तान्व एना ब्रह्मणा वेदयामसि ॥ ४.०३६.०७

वः- युष्माकम् । दर्शितम्- दर्शनीयम् । श्रेष्ठम्- उत्तमम् । पेशः- रूपम् । अधि धायि- अधिधीयते ।
वाजाः- हे गतिशीलाः । ऋभवः- चिद्रश्मयः । स्तोमः- मन्त्रोस्ति । तम् । जुजुष्टन- सेवध्वम् ।
धीरासः- धारणाकुशलाः । कवयः- सूक्ष्मदर्शिनः । विपश्चितः- ज्ञानवन्तः । हि- खलु । स्थ-
भवथ । तान्- अमून् । वः- युष्मान् । एना-अनेन । ब्रह्मणा- मन्त्रेण । आ वेदयामसि-
आवेदयामः ॥७॥

यूयमस्मभ्यं धिषणाभ्यस्परि विद्वांसो विश्वा नर्याणि भोजना ।

द्युमन्तं वाजं वृषशुष्ममुत्तममा नो रयिमृभवस्तक्षता वयः ॥ ४.०३६.०८

विद्वांसः- हे ज्ञानिनः । यूयम् । अस्मभ्यम्- नः । धिषणाभ्यस्परि- धीभ्यः परि । विश्वा- सर्वाः ।
नर्याणि- नरहिताः । भोजनाः- अनुभूतीः स्थापयत । द्युमन्तम्- दीप्तम् । वाजम्- भोगम् ।
वृषशुष्मम्- वर्षणकुशलम् । उत्तमम्- श्रेष्ठम् । रयिम्- दानयोग्यधनम् । वयः- अन्नम् । ऋभवः- हे
सूर्यरश्मयः । आ तक्षत- कुरुत ॥८॥

इह प्रजामिह रयिं रराणा इह श्रवो वीरवत्तक्षता नः ।

येन वयं चितयेमात्यन्यान्तं वाजं चित्रमृभवो ददा नः ॥ ४.०३६.०९

इह- अत्र । प्रजाम्- सन्ततिम् । इह- अत्र । रयिम्- दानयोग्यसम्पदम् । इह । वीरवत्-
वीर्ययुक्ताम् । श्रवः- श्रुतिम् । नः- अस्मभ्यम् । रराणाः- रमन्तः । तक्षत- कुरुत । येन । वयम् ।
अन्यान्- अस्मद्विरोधिनोऽन्तरायान् । अति- अतिक्रम्य । चितयेम- ज्ञानं प्राप्नुम । तम् । वाजम्-
भोगम् । चित्रम्- आश्चर्यभूतमुपासनाख्यम् । ऋभवः- हे चिद्रश्मयः । नः- अस्मभ्यम् । दद-
दत्त ॥९॥